

tos hangszerrel, az esti hangverseny alkalmával Méhes Balázs vendégművészként is fellépett.

A szászhermányi erődtemplom és a településen működő svájci érdekelttségű orgonaépítő üzem meglátogatása után a sepsiszentgyörgyi vártemplomban *Dezső András* lelképásztor fogadott bennünket. A reformáció utáni több mint két évszázados tiltással dacolva, itt épült fel a magyar reformátusok első orgonája 1753-ban, majd terjedt tovább liturgikus használata nyugat felé.

Brassó-Pojánán az orgonacipőt túracipőre cseréltük. Barcaroznyó, Törcsvár, Predeal után másnap a visszafelé út is gazdag programot kínált: a szászkézdi erődtemplomot, a világörökség részét képező Segesvár történeti belorását,

a fehéregyházi csata helyszínén felállított Petőfi-emlékművet, a medgyesi templom közelműltben restaurált orgonáját és végül a kolozsvári Szent Mihály-templomot kerestük fel.

Erdélyi kirándulásunk hat napja alatt többször megfogalmazott kérdéseinkre a helyszínek —erődtemplomok, történeti orgonák, élő gyülekezetek vagy éppen az „ezeréves határ” útlelmentes átlépése a Tömösi-hágónál— adtak ideiglenes válaszokat. Vajon mennyire sikerül hosszútávon integrálni és szellemi hozadékká tenni a látottakat és hallottakat. Mennyire fognak a kövek, a kihalt templomok beszélni az utókornak?!

Dávid István

Megújult a Kárpát-medence legrégebbi orgonája

A soproni Szent György-templom orgonája 1633-ban készült el, néhány évvel azután, hogy a lőcsei Szt. Jakab-templomban befejeződött a krakkói Hans Hummel orgonájának építése (1615–1630 k.), de míg a lőcsei orgonának csak impozáns szekrénye és romos pozitívumve maradt fenn mára, hiszen a nagyorgona belsejét az évszázadok alatt teljesen kicserélték, a soproni hangszernek a csodával határos módon 375 éven át megmaradtak legfontosabb eredeti szerkezeti elemei és sípjai is, így a történelmi Magyarország területén ez számít a legrégebbi, lényegi részében máig fellelhető és működő orgonának. Építője nemét ugyan írott dokumentumok nem őrzik, a mester kilétére azonban több körülmény is utal. A középső sípmező két oldalán faragott monogram (H. W.) található; ez a korabeli bécsi orgonaépítő, Hannes Woeckerl személyére enged következtetni. Az ő szerzősége mellett szól az is, hogy —egy levéltári forrás szerint— 1641-ben Woeckerl Sopronban járt az orgona javítása végett. Ugyanezt a feltételezést látszik erősíteni számos külső és belső részlet hasonlósága a biztosan a mestertől származó, ugyancsak fennmaradt bécsi hangszer (ferences templom, karorgona) és a soproni mű között.

Az orgonát az evangélikusok építtették, hiszen a templomot a bécsi békétől (1606) ismét ők használták, s az csak 1674-ben került vissza katolikus tulajdonba. A hangszeren ekkor még behajtható, s minden bizonnyal festett szárnnyak

voltak, melyeknek mára csak rögzítési nyomai maradtak meg. (Ld. Kormos Gyula rekonstrukciós rajzát folyóiratunk VIII. évfolyama 1. számának címlapján.) A hangszeret több alkalommal kisebb mértékben átalakították. 1753-ban szekrénye az eredeti fekete-arany külső helyett, mely a korai barokkban a bútorok kedvelt színe volt, vöröses-kékes márványfestést kapott. (Ekkor került a szekrény övparkányára a felirat: „17 RENOVATUM EST 53”). A Soproni Múzeumban őrzik az orgona egy későbbi, az 1950-es évekig használt játszóasztalát, melyben egy felirat (1803 *Renvatum* [sic!] *est Christian Kleeblatt Orgelbauer*) bizonyára az asztalt készítő orgonaépítőt nevezi meg. Az első világháborús síprekivirálást ez a hangszer sem kerülte el, majd 1920-ban Cézár Gyula helybeli orgonaépítő vonós sípsorokat épített —részben papírból— régi sípsorok helyére. Az idők folyamán a mindig sérülékenyebb fémsípok jelentős része megsemmisült, csupán az eredeti fásípok maradtak meg teljes számban. 1956–59 között a Fővárosi Hangszerkészítő Vállalat Orgonaizeme a német neobarokk orgonamozgalmat szellemében, régi, értékesnek tartott elemek megőrzésével két manuálon és pedálon 18 regiszteresre bővítette az orgonát, mely ekkor ismét új játszóasztalt kapott. (Az orgona ezen állapotának hangzását több, a 70-es években készült lemezfelvétel őrzi.) Az időközben ismét leromlott hangszer végül 2003 és 2007 közt *Szabó András*

és Szarka György soproni orgonaépítők restaurálták, többek között a Nemzeti Kulturális Alap műemléki és régészeti szakmai kollégiumának jelentős anyagi támogatásával. Szakértőként Hajdók Judit, a Kulturális Örökségvédelmi Hivatal orgonareferense, konzulensként Karl Schütz (Bécs) és Rupert Gottfried Frieberger OPraem (Schlägl) működött közre. Az orgonaszekrényt ifj. Bíró László, Jenei Zoltán és Szalay György restaurátor-művész restaurálta.

A munkálatok az orgona feltáráásával, majd több hasonló korú és stílusú hangszer felkeresésével kezdődtek (Ardagger, Bécs, Imbach, Klosterneuburg, Schlägl, Szokolca orgonái és több kisebb hangszer Ausztriában és Felvidéken). A feltárást során nagy meglepetést okozott annak felfedezése, hogy egy-egy 8, 4 és 2 lábas regiszter eredetileg basszus–diszskant részre volt osztva. Ennek érdekessége, hogy e változatok egyik kapcsolójukkal a teljes billentyűzetet megszólaltathatók, míg a másikkal csak a basszusban (Copl) vagy csak a diszskantban (4' és 2'). Az átalakított síptőkék és a régi megmaradt sípok restaurálás után az eredeti helyükre kerültek vissza. A régi sípanyagból a Flötten, a Copln, a Mixtur és a Subbass sípanyaga maradt fenn jelentős részben. A principálok méretére a homlokzati sípakasztók, az építési módra, anyagösszetételre és intonálásra valamint a szélnyomásra az eredeti fémsípok adtak támpontot. A homlokzati sípok kialakításához további segítséget jelentett egy, a mixtúra regiszterben véletlenül megmaradt, feltehetően eredeti homlokzati síp. A Spüzflöten regisztert —más támpont híján— a bécsi minta alapján kellett rekonstruálni. A Flötten fasípsor, eredeti felvágásának visszaállításával, nazális, enyhén principálos jellegét kapott a korábbi, fakó hangszín helyett. A pedál Pußauner nyelvűsora jelenleg készül a Pécsi Orgonaépítő Manufaktúrában, korabeli külföldi minták alapján. A játszóberendezés ma ismét eredeti helyén, az orgona homlokzata alá beépítve található. A fém regiszterkarok ugyancsak a bécsi minta alapján készültek. Mivel Woeckerl eredeti billentyűzete sehol sem maradt fenn, az új klaviatúra mintája egy korabeli, elterjedt billentyűzettípus volt. Mivel az orgonaház aljában két húzószíj nyoma maradt fenn, a hangszert egykor két, a szekrény aljában (valószínűleg hátsó bővítőnyelében) elhelyezett

ékfűvő működtette, melyek egyike átalakítva fennmaradt. Ennek mintájára készült el most a másik ékfűvő is, ezek azonban —az azóta megváltozott építészeti környezet miatt— nem eredeti helyükre, hanem az oldalkarzatra kerültek. Nem lett helyreállítva az orgonaszekrény eredeti, fekete-arany festése sem, mivel a réteg erősen sérült volt. Helyette a 120 évvel fiatalabb, de minőségesebb barokk márványozást restaurálták. A festés feltárása során a billentyűzet fölött került elő a muzsikusokat figyelmeztető és most rekonstruált, szójátékokkal teli latin felirat: „NON VOX, SED VOTUM, NON CHORDULA MUSICAE, SED COR, NON CLAMANS, SED AMANS CANTAT IN AURE DEI.” (Nem a hang, hanem a szándék, nem a zene húrja, hanem a szív, nem a kiabáló, hanem a szerető énekel az Isten fülében.)

Az orgona hangképe (eredeti elnevezések hiányában Woeckerl fennmaradt bécsi szerződéseinak regiszternevei alapján):

manuál (C-c³, 45 hang, rövid mélyoktáv)

Flötten (8', fa)

Copl (8', fa)

Copl biß c# (basszus, 8', fa)

Principaloktáv (4')

Spüzflöten von octau (4')

Spüzflöten von octau vom d' (diszskant, 4')

Superoctau (2')

Superoctau vom d' (diszskant, 2')

Quint (1 1/3', c²: 2 2/3')

Mixtur mit 3 Pfeuffen (1'+2/3'+1/2', oktávrepetició: c⁰, c¹, c²)

Dremolant

pedál (C-b⁰, 19 billentyű, 19 hang)

Subpas (16', fa)

Pußauner (8')

Bassventil (pedál szelepkopula, szelepei a manuál szelepszekrényében található)

Az orgona hangolása módosított középhangos, fél hanggal a normál magasság felett.

A hangszerről készült képek megtekinthetők a plébánia honlapján: www.domsopron.hu.

(dip)